

ושננתם

בשבילי האורות של תורות
הנגלה והנסתר המשולבים

חג השבועות תשפ"ג

אליהו רזזמרין. ירושלים עיה"ק תובב"א

חג הקציר - חג מתן תורה

חג שבועות וחג מתן תורה הם שתי דברים שונים ושני יסודות נבדלים. הבחינה הראשונה היא יום טוב שיסודו בקדושה טבעית מלאת שמחה בחגיגת הקציר ומלאת הודיה על מתן הדגן והתירוש, והבחינה השנייה היא יום טוב שיסודו בקדושה על טבעית מלאת שמחה בחגיגת קבלת התורה ומלאת הודיה על מתן התורה. תכלית התורה והמצוות היא לגלות את הקדושה בעולם הטבע, וגילוי הקדושה בכל מצוה ומצוה נעשה בשני אופנים: בתוך הטבע ולמעלה מהטבע. שני גילויי קדושה אלו קובעים שמות נבדלים לכל ענין וענין, ומכל אחת מהם משתלשלים דינים שונים. לפנינו יתבאר כי שני השמות שניתנו ליום טוב זה: 'חג השבועות' ו'חג מתן תורה' מיוסדים על שני היסודות הללו: קדושה בתוך הטבע, וקדושה למעלה מהטבע.

מהות החג מדאורייתא ומדרבנן

שלושה שמות נתנה התורה ליום טוב זה: חג הקציר (שמות כג טז), חג שבועות (שמות לד כב, דברים טז ז), ויום הביכורים (במדבר כח כו). השמות שקבעה תורה לחג זה מלמדים על מהותו של החג, ושלושת השמות הללו מורים על ענין אחד שיש ביום טוב זה. חג זה נקרא חג הקציר משום שקבעה התורה אותו לחג בסוף עונת הקציר. כמו כן נקרא חג הביכורים, על שם שתי הלחם שהיו מקריבים במקדש בחג השבועות, ובלשון התורה הרי הם נקראים ביכורים. משום שהם היו מנחת החטים הראשונה שהיו מקריבים מהקציר החדש שהסתיים עתה, והם היו ביכורי כל קרבנות החיטה שיוקרבו בשנה הקרובה. ומטעם זה קראה התורה את שמו של חג זה חג השבועות על שם שבו מסתיימים שבעת שבועות הקציר.

בשבילי האורות של תורות הנגלה והנסתר המשולבים

וכדי לעמוד על אופיו של יום כפי שהוא מתגלה מתוך השמות שקראה לו התורה, נבאר את תולדות הקציר, על שמו נקרא יום טוב זה. ראשית הקציר החלה במוצאי יום טוב של פסח, כאשר ישראל נראים לפני ה' במקדשו ושמחים בגאולם ועלייתם ממצרים ובואם לארץ, ובתחילתו הביאו את ראשית קציר השעורים אל הכהן להניפו לפני ה' (ויקרא כג, י-יא). הקציר היה נמשך שבעה שבועות, המכונים 'שבועות קציר' כמבואר בירמיהו שבועות חקות קציר ישמר לנו (ה, כד). ואחר שנשלמו ימי הקציר, קבעה התורה לחוג לפני ה' בחג הנקרא על שם זה, שבו נשלמים שבעת שבועות הקציר.

כאשר האדם מסיים את קצירת יבול שדהו, הרי הוא מלא שמחה ואושר, וראוי לאיש ירא ה' לחבר את שמחתו ביבולו בשמחה לפני אלוקיו המתגלה בשפע שהוא משפיע בטבע, על שם זה נקרא החג חג הקציר, שבו נצטוו ישראל להביא לפני ה' מנחה חדשה, שהיא ראשית מנחת החטים להקריבה לפני ה'. על שם הקרבת הראשית לגבוה, נקרא חג זה חג הביכורים.

דבר זה מבואר באברבנאל וזה לשונו:

חג השבועות מפני עצמותו יהיה מקרא קדש בכל שנה ושנה מפני בכורי קציר חטים, ולכך נאמר בעצם היום הזה. והנה לא נתנה תורה טעם לחג הזה שיהיה זכר ליום מתן תורה לפי שלא הוקבע החג לזכרון מתן תורתנו, כי התורה האלוקית אשר היתה בידינו והנבואה אשר היא בידינו עדה על עצמה ואין צורך לקדש יום לזכור אותה. אבל היה טעם חג השבועות להיותו התחלת קציר חטים, ואין ספק שביום חג השבועות ניתנה התורה אבל לא נצטווה החג על זכירתה... כי אם להיותו תחלת קציר החטים... ולזה נאמר בחג השבועות בעצם היום הזה כי מפני עצומו של אותו יום להיותו בכורי קציר חטים נצטווה לא מפני מה שהיה ממתן תורה ומפני זה זכר בחג השבועות אשר יקריבו את שתי הלחם. (אברבנאל ויקרא פרשת אמור פרק כג)

מטעם זה נקרא חג זה בשם חג השבועות, על שם שמחת האדם בתשלומי שבועות הקציר, וכפי שפירש האברבנאל שם:

ובסדר ראה אנכי נאמר שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות ועשית חג שבועות. הנך רואה שלא נקרא זה החג אלא על שם השבועות ולא נצטווה כי אם מפני הבכורים לא לזכרון מתן תורה (אברבנאל שם)

כיוצא בדבר העידו במרן הגר"ח זצ"ל מבריסק:

הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, החשיב את חג השבועות, לחג שתי הלחם, יום הביכורים, ולא לחג של מתן תורה. (ירחון האוצר חוברת טז, במאמרו של הרב ירחמיאל ישראל יצחק הלפרין.)

אולם חכמינו ז"ל נתנו לחג זה שם חדש, וקראוהו חג מתן תורה משום שביום זה נתן לנו הבורא את התורה הקדושה בסיון, בו ביום חל חג השבועות, ובכך גילו לנו חכמינו ז"ל טעם נוסף לריבוי השמחה ביום זה, והוא לזכר יום עמידתנו לפני הר סיני שבו קבלנו את התורה מידי הבורא בהר סיני. בכך הוסיפו חכמים נדבך נוסף במהות החג ועניינו.

את הרובד הנוסף שגילו חכמים בעניינו של יום זה, קבעו חכמים בתפילות היום ובברכותיו, בסדר קריאת התורה ובמנהגים שונים שהנהיגו חכמים ביום זה. ונמצא ששני ענייני החג, שמחת הקציר והביכורים המפורשת בתורה, וזכר מעמד הר סיני שגילו חכמינו ז"ל, מתבטאים במצוות החג ומנהגיו: קורבנות היום, עבודת המקדש ועליה לרגל מתורת חג הקציר ושמחת השפע והיכול, תפילות היום וקריאת התורה ומנהגים רבים אחרים, מתורת יום מתן תורה.

וכפי שנקט בעקידת יצחק בפשטות, שהזכר למתן תורה שנהגו ישראל ביום זה, הוא מצד תקנות חכמים ומצד מנהגם של ישראל, כדבריו בפירושו לתורה:

לא פירשה התורה כי היום הזה שהוא חג השבועות נזכר ונעשה לזכר מתן התורה האלקית וקבלתה, כמו שחויב ממה שביארנוהו וממה שהוחזק בידנו ממנהגנו ומנהג אבותינו בתיקוני תפלתנו וקריאת פרשיותינו, על הדרך שפירשה בחג המצות ובחג הסוכות (עקידת יצחק, אמור, שער סז).

קדושה בטבע וקדושה למעלה מהטבע

שני ענייני החג הללו, חג הקציר וחג מתן תורה, מהווים שני אופנים שונים של גילויי קדושה. חג הקציר, הביכורים והשבועות, הוא חג המבטא את חלות הקדושה בתוך הטבע, כאשר האדם שמח שמחה טבעית בריבוי השפע הטבעי בתבואת הארץ, ושמחתו מהולה ברגשות קודש טבעיים של הכרת הטוב לבורא העולם. התורה, קבעה ביטויים מעשיים בהם יוכל האדם לבטא את הודאתו לבורא, וקראה לכל ישראל לעלות לבית ה' ולשמוח לפניו, ובכך שמחה טבעית זו תהיה שמחה קדושה ונעלית, וכמאמר הכתוב: ועשית חג שבועות לה' אלוקיך מסת נדבת ידך אשר תתן ... ושמחת לפני ה' אלוקיך אתה ובנך ובתך ... במקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשכן שמו שם (דברים טז, י-יא). וכאשר שמחה זו הינה לפני המקום ברוך הוא אשר עוז וחדוה במקומו, דבק האדם בבורא יתברך ומשפיע אף הוא שפע לדלים ולנזקקים, כדברי הכתוב שם: ושמחת לפני ה' אלוקיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך ... וזכרת כי עבד היית במצרים (דברים טז, יא-יב).

לעומתו חג מתן תורה, הוא חג המבטא את גילוי הקדושה שלמעלה מהטבע, את זכר ירידת ה' על הר סיני והתגלותו לעמו אהובו בקולות וברקים, וחכמינו ז"ל תקנו את סדרי התפילה ואת קריאת התורה ביום זה, כדי לחדש מדי שנה בשנה את מעמד הר סיני ומתן תורה בזעיר אנפין, להעיר ולגלות את הקדושה שלמעלה מהטבע, היורדת ובאה ביום זה. וכיוצא בזה חידשו ישראל מנהגים רבים המזכירים אף את מתן תורתנו ומכוננים מעמד קבלת התורה מחדש ביום זה.

קדושה ראשונה וקדושה שניה

שני גילויי הקדושה שבחג זה, הקדושה שבתוך הטבע והקדושה שלמעלה מהטבע, התפרשו בשני מקומות, בתורה שבכתב, ובדברי חז"ל בתורה שבעל פה. התורה שבכתב, עמדה בייחוד על גילוי הקדושה שבתוך הטבע, וציוותה על השמחה הטבעית וההודיה לה'. זאת משום שאור התורה שבכתב התנוצץ בייחוד בימי בית ראשון, בהם היתה שמחת ישראל בארץ הקודש שלמה: רוב ישראל ישבו על אדמתם סביב למקדש ה' שבו הארון, הלוחות והכרובים, והיתה הארץ קדושה לה' ביובלות מן התורה. בזמן זה התגלתה הקדושה בתוך הטבע, וחרישה וקצירה כמנהג דרך ארץ היו קדושים כעין קדושת הנחת תפילין, כמו שכתב רבנו החתם סופר:

ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל. רבי ישמעאל נמי לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרויין, שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום יישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציוותה התורה ואספת דגנך, ובועז זורה גורן השעורין הלילה משום מצוה, וכאלו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, הכי נמי לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה (חתם סופר, סוכה לו).

לעומת זאת, בימי בית שני, אף שהיה המקדש חסר חמשה דברים, ולא היו כל ישראל יושבים על אדמתן, נגלתה התורה שבעל פה ביתר שאת ועוז, כמבואר בספר היכלות (כז):

אמר רבי ישמעאל, כך אמר רבי עקיבא משום רבי אליעזר הגדול. מיום שניתנה תורה לישראל, עד שנבנה הבית האחרון, תורה ניתנה אבל הדרה ויקרה כבודה וגדולתה ותפארתה אימתה פחדתה ויראתה עושרה וגאותה וגאונה זיעתה וזיוותה עוזה ממשלתה וגבורתה לא ניתנו, עד שנבנה הבית האחרון ולא שרתה בה שכינה.

גילוי גאוותה, עוזה וממשלתה של תורה שהיה בבית שני, הוא גילוי התורה שבעל פה בהשגת החכמים, כפי שפירש רבי צדוק הכהן:

כמו שכתוב בפרקי היכלות (פרק כז) דאף על פי שלא שרתה שכינה בבית שני מכל מקום עיקר התורה וזיוה והדרה לא היה אלא בבית שני... והיינו כי התחלת תורה שבעל פה היה בבית שני מאנשי כנסת הגדולה שהם מייסדי הבית הם יסדו גם כן התורה שבעל פה כמו שאמרו בירושלמי דשקלים (ריש פרק ה)... ואף שהנבואה הוא גילוי מפורש מראות השם יותר מהשגת החכמים. מכל מקום אמרו (בבא בתרא יב.) דחכם עדיף מנביא.

גילוי התורה שבעל פה מימי בית שני ואילך, היה גילוי הקדושה שלמעלה מהטבע, כפי שהאריך רבי שלמה אלישיב - בעל הלשם לבאר בספרו לשם שבו ואחלמה:

מבית שני ואילך אשר אז הנה נפתחו השמים וגלי עמיקתא ומסרתא לכל מי שהכין את עצמו להתקדש בקדושה של מעלה לשלוט תמיד בכל מעשה בראשית לשנות בהם כחפצם... כי כל סדרי בראשית היה מסור בידם מה שלא נמצא כל כך בדורות הראשונים. וכל זה הנה הוא מנפלאות תמים דעים יתברך שמו, ומהנהגתו הנעלמה להכניע ולשעבד כל כחות הטבע דמעשה בראשית כולם לקדושים שבדורות האחרונים הרבה יותר מהדורות הראשונים (ספר הכללים, חלק ב ענף ג סעיף ט)

לכן, בבית שני גילו החכמים את קדושת חג מתן תורה, שהיא קדושה למעלה מן הטבע, נוסף על קדושת חג הקציר שהיא קדושה שבתוך הטבע.

שמחת הקציר, שהיא שמחה בשפע הרב שנתן ה' לנו, היא השמחה שציווה אותנו הבורא בתורה, וקידשנו במצוותיו בקדושה שבתוך הטבע. שמחת מתן תורה היא השמחה שקבעו לנו חכמינו ז"ל בה אנו שמחים על כך שזכינו להתקדש ולהתעלות, לדבוק בה' מתוך מסירות ודבקות, קדושה שהיא למעלה מהטבע. שמחה זו, תלויה בכלל ישראל וברצונו להתעלות ולהתקדש, לפיכך לא פירשה הבורא בתורתו אלא חכמי ישראל ז"ל גילוה ברוח קדשם, כפי שביאר המהר"ל:

מה ששואלים בני אדם, כי אם חג השבועות הוא בשביל שנתן לנו התורה, למה כתב וביום הבכורים בהקריבכם מנחה (במדבר כח, כו) ולא כתב ביום מתן תורה מאחר שעיקר היום טוב הוא בשביל התורה, כמו שאנו אומרים זמן מתן תורתנו. אין זה שאלה כלל, כי השם יתברך נתן למועדים זמן אשר הם שמחת ישראל אשר זכו אל הטוב. כמו שאמר בחג המצות, שבו יצאו ישראל מבית עבדים (שמות כג, טו). וסוכות כי בסוכות הושבתי אתכם (ויקרא כג, מז). וביום הכפורים כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא טז, ל). ובחג השבועות, התורה שנתנה בו נתנה מהשם יתברך, והיא לעול על ישראל.

הרי אומות העולם מכחישי ה' לא היו רוצים לקבל התורה (ע"ז ב:). ואף כי
אנו אומרים זמן מתן תורתנו, היינו משום שקבלנו התורה בעצמנו, ואמרנו
נעשה ונשמע. אבל מכל מקום השם יתברך, הנותן התורה, היה כופה ההר
עליהם שיקבלו התורה בעל כרחם (שבת פח.), מפני שהיא עול עליהם.
ואיך יכתוב בתורה זמן מתן תורה, שנתן השם יתברך בגזרתו על האדם
(ספר תפארת ישראל פכ"ז).

חג מתן תורה וקביעת הלוח

שמחה זו שגילו חכמינו ז"ל, לשמוח ביום זה על כך שקיבלו ישראל את התורה ברצון
וטוב לב, הלכה ונתגלתה אט אט במהלך הדורות. וכפי שעולה מדברי הגמרא: רב
שמעיה עצרת פעמים ה' פעמים ששה פעמים שבעה הא כיצד שניהן מלאין חמשה
שניהן חסרין שבעה אחד מלא ואחד חסר ששה (ר"ה ו:), ולפי זה נמצא שבשעה שהיו
מקדשין את החודש על פי הראיה, פעמים שהיה חל יום טוב של שבועות בחמשה
בסיון, שאינו יום מתן תורה, ואף לא היום המיועד לקבלת התורה, ולא היו משגיחים
על כך כלל, וכמו שכתב הריב"ש בתשובתו הידועה:

ומה שהוקשה לך ... שאם לא יבואו עדים וימתינו מלקדשו עד יום אחד
ושלשים הנה ישלימו חמשים לעומר בחמשה בסיון ואינו יום שנתנה בו
התורה, דלרבנן הוא ששה בסיון ולרבי יוסי שבעה. יש לומר שאין קפידא
בזה, שלא תלה הכתוב חג שבועות ביום מתן תורה, אלא ביום חמשים
לעומר. אלא שבזמן הזה דידיענין בקביעא דירחא, ולעולם ניסן מלא ואייר
חסר. כלים חמשים לעומר ביום ו' בסיון שנתנה בו תורה לדעת רבנן ... ולכך
אנו מזכירים בתפלה זמן מתן תורתנו ... שאין הכרח להיות חמשים יום
לעומר שתלה בו הכתוב חג שבועות שיהיה ביום שנתנה בו תורה לא פחות
ולא יותר ... ובפ"ק דר"ה (ו:) גרסי' תני רב שמעיה עצרת פעמים ה' פעמים
ו' פעמים ז', הא כיצד, שניהם מלאים ר"ל ניסן ואייר ה' אחד מלא ואחד חסר
ו' שניהם חסרים ז', ע"כ. והרי זה מבואר שלא היו מקפידין שיבא שבועות
לזמן שנתנה בו תורה (סי' צו)

וכפי המבואר מדבריו, בימי בית ראשון ובדורות שלאחריו, כל זמן שקידשו את
החודש על פי הראיה, פעמים שהיה חג הקציר חל בחמשה בסיון, וכשחל חג
הקציר ביום זה לא היו מזכירים בתפילה שיום זה הוא יום מתן תורתנו, ולא
היה חג הקציר יום זכר למתן תורה אלא חג הקציר בלבד [ובצל"ח (פסחים סח):
הסתפק אם יש חיוב עונג כשחל עצרת בחמשה בסיון או בשבעה בו, והעולה
ממסקנתו שהדבר תלוי במחלוקת ר' יוסי וחכמים אם בששה בסיון ניתנה תורה
או בשבעה בו עיי"ש]. ורק משעה שפסקו מלקדש על פי הראיה וקבעו את
המועדים על פי חשבון, קבעו חכמים את סדר החדשים בענין שתמיד יחול יום

טוב זה בששה בסיון שהוא יום המיועד למתן תורה מששת ימי בראשית, ומשעה זו ואילך לעולם יש ליום טוב זה שני פנים: חג הקציר וזמן מתן תורתינו.

ספירה לעומר וספירה לקבלת התורה

שני פנים אלו שביום טוב, מתגלים גם כן במצוות ספירת העומר שהיא הכנה ליום טוב זה. שכפי הטעם הפשוט, מצות ספירת העומר היא למנות חמשים יום מיום הקרבת עומר השעורים, שהיא ראשית הקציר, עד ליום הקרבת קרבן ראשית מן החטים, שהוא יום השלמת הקציר. ומלבד טעם זה נתנו חכמים טעם למצות ספירת העומר והיא מנין מיום יציאת מצרים עד יום עמידתינו לעבוד את ה' לפני הר סיני. והנה, כפי המבואר בדברי הר"ן בסוף פסחים, הטעם הראשון, הוא טעם התורה במצות ספירת העומר, והטעם השני הוא תוספת טעם שגילו חכמינו ז"ל במצוה זו. ולפיכך, בזמן הזה שאין לנו מקדש ואין אנו יכולים להקריב את מנחת העומר ושתי הלחם, אין מצוה מן התורה לספור ספירה זו, אלא מדרבנן, כזכר למקדש וכזכר להכנת בני ישראל למעמד הר סיני וקבלת התורה. ואילו היה טעם ההכנה לספירת העומר מן התורה, לא היה מקום לחלק במצוה זו בין זמן שבית המקדש קיים לזמן שאין בית המקדש קיים, וכמו שכתב הר"ן ז"ל:

ורוב מפרשים מסכימים דספירת העומר עכשיו דליכא הבאה ולא קרבן אינה אלא מדרבנן בעלמא זכר למקדש כדאמר אמימר התם זכר למקדש בעלמא הוא. ובהגדה גם כן אמרו בשעה שאמר להם משה תעבדון את האלהים על ההר הזה אמרו לו ישראל משה רבינו אימתי עבודה זו אמר להם לסוף חמשים יום והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו מכאן קבעו חכמים לספירת העומר כלומר בזמן הזה שאין אנו מביאין קרבן ולא עומר אלא מחשבין נ' יום לשמחת התורה כמו שמנו ישראל באותו זמן וזה ודאי דרך מדרש הוא דעיקרא דמילתא זכר למקדש כדאמר אמימר (ר"ן פסחים כח. מדפי הרי"ף)

והרי הדברים עולים כמין חומר, שאחר שגילו חכמים את הפנים הנוספות שבחג הקציר, וקבעוהו ליום זכר מתן תורה לדורות עולם, נתנו טעם נוסף למצות ספירת העומר וקבעוהו כמצוה דרבנן לדורות.

מגילת הקציר ומגילת הגרות

נהגו ישראל, לקרוא בחג השבועות את מגילת רות (מסכת סופרים פ"ד הי"ח, טוש"ע או"ח סימן תצ) וטעמים הרבה נתנו רבותינו למנהג זה.

במדרש זוטא לרות (ילקוט שמעוני רות רמז תקצו, מגן אברהם סימן תצ סעיף קטן ח) איתא:

**ומה עניין רות אצל עצרת, שנקראת בעצרת בזמן מתן תורה.
ללמדך שלא ניתנה תורה, אלא על ידי יסורין ועוני**

בספר המנהיג (הלכות סוכה סימן נח), באבודרהם (לשבועות) ובדרכי משה (או"ח סימן תצ) מבואר טעם אחר:

**בעצרת נהגו לומר רות. והטעם שמעתי, לפי שכתוב בו בתחילת קציר
שעורים, והוא זמן הקציר**

בברכי יוסף (או"ח סימן תצד סקי"א) נתן טעם שלישי לקריאת מגילת רוח בחג השבועות:

**הרב שמלה חדשה ... נתן טעם דבירושלמי אמרן דדוד המלך נסתלק
בעצרת והקב"ה ממלא שנותיהם ובודאי נולד בעצרת ומגילת רות ליחס
לדוד**

מעשה רות היה בימי הקציר (לבוש או"ח סימן תצד), כאשר שדות ישראל נותנים את יכולם, וקוצרים רבים עושים במלאכה ומלקטים את התנובה שהניבה אדמת ארץ הקודש לישראל. בועז, שחננו ה' בנחלה רבה, הוא המבטא את הקדושה שבטבע, שואל בשלום חבירו בה' (רות ב, ד, וע"ע ברכות נד). הוא הולך בדרכי ה' וזוכר את הדלים והעניים בעת שמחתו, חס על רות ונעמי ומעניק להם מיבולו, ומוסיף וגואל את רות ואת ירושת אלימלך. זו התגלות הקדושה שבתוך הטבע, והוא כפי הטעם שכתב הרמ"א בשם הראשונים, שנהגו לקרוא את רות בחג הקציר.

רות, מבטאת את ההתמסרות לעשות רצון ה', לדבוק בה' ובתורתו, תוך עזיבת כל מנעמי עולם, ובחירה בחיי עניות ודלות. זו התגלות הקדושה שלמעלה מהטבע, המתנתקת מהטבע ומקיימת את התורה מעוני.

ובועז, נשא את רות לאשה. משום שהקדושה שבתוך הטבע והקדושה שלמעלה מהטבע אינן נפרדות זו מזו, ועל האדם ללכת בשניהם במידה ובשיעור הנכונים. כאשר נוהג האדם כשורה וכהלכה, הרי הוא מאחד את שני הקדושות גם יחד, כמעשה בועז שנשא את רות. וממעשה זה נולד דוד המלך ע"ה, הוקמה מלכות בית דוד, וממנה נוצר המלך המשיח.